

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 354

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.6/11>

Акімов А.В.

Запорізький національний університет

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення національної безпеки в нашій державі залишається вкрай актуальною тематикою для сучасної системи державного управління та першочерговою метою діяльності для всього суспільства. У статті досліджується феномен системи забезпечення національної безпеки, її вплив на діяльність всієї публічної адміністрації та суспільства, а також роль такої системи у підтримці фундаментальних основ функціонування держави. Варто зазначити, що можлива реалізація сучасної стратегії національної безпеки в нашій державі, безпосередньо залежна від системного взаємозв'язку одразу декількох факторів, а саме: соціальних, політичних, економічних і оборонно-військових. Процес мілітаризації в органах державної влади набуває обмеженого характеру і можливий лише у разі чіткого дотримання прав, свобод та законних інтересів громадян. У дослідженні звертається увага на дотримання балансу між державним інтересами та правами і свободами громадян, навіть в умовах воєнного стану. Державний механізм постійно мусить знаходити оптимальні рішення щодо підвищення силового характеру захисту національної безпеки України, зокрема шляхом проведення додаткових практичних заходів для працівників, формування нової стратегії та підходів діяльності профільних органів державної влади. У статті аналізується вплив інноваційних заходів на процес мілітаризації органів державної влади. До того ж, у статті досліджується питання зв'язку процесу мілітаризації органів державної влади з іншими чинниками, зокрема соціально-економічними та оборонно-військовими. Однією з головних причин неефективної системи забезпечення національної безпеки є невідповідність органів державної влади України до збройних конфліктів, а також неефективна діяльність щодо недопущення поширення агресії на території України та її оборонно-військове стримування. У статті пропонуються додаткові заходи щодо підвищення рівня системи забезпечення національної безпеки України в органах державної влади, зокрема проведення додаткових заходів для кадрового ресурсу профільних органів, оновлення законодавства та інші надзвичайно важливі заходи.

Ключові слова: державне управління, система забезпечення національної безпеки, мілітаризація, органи державної влади, загроза.

Постановка проблеми. Поступове загострення ситуації навколо України у 2014 році стало одним із ключових факторів перегляду усталеної політики забезпечення національної безпеки та її трансформацію до сучасних викликів. Проте, на початку швидкого адаптування системи національної безпеки виявилось чимало чинників, що заважали системі державного управління повністю трансформуватись у сучасну та ефективну. Стало зрозуміло, що питання забезпечення національної безпеки у цю мить є першочерговим для нашої держави як головна умова здійснення реформування в усіх сферах публічної діяль-

ності. Слід звернути увагу, що можлива реалізація сучасної стратегії національної безпеки залежить від системного взаємозв'язку соціальних, політичних, економічних і оборонно-військових факторів. Однією з головних причин неефективної системи забезпечення національної безпеки видається невідповідність органів державної влади України до подібних подій, а також неефективна діяльність щодо недопущення поширення агресії на території України та її оборонно-військове стримування. Один із нових методів підвищення ефективності системи національної безпеки – це мілітаризація органів державної влади,

що здійснюється і сьогодні. Однак, питання її запровадження і фактичної реалізації залишається складним у багатьох аспектах, зокрема у нормативному та функціональному. Саме тому ця тематика вбачається вкрай актуальною для України і зараз.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. У доктринальному полі присвячено чимало наукових досліджень політиці мілітаризації всього державного управління або певних державних органів, а також вивченню питання національної безпеки загалом, зокрема особливої уваги заслуговують вчені доробки таких науковців як: В. Ліпкан, Н. Нижник, І. Оніщенко, М. Сунгуровський, О. Мельник, С. Жук, С. Мосов, П. Пригунов, І. Яковюк, С. Серьогіна, Ю. Битяк, І. Яковюк, Л. Шипілова. Проте, питання фактичної реалізації процесу мілітаризації органів державної влади є новим феноменом для України, а отже й вкрай актуальний для всієї системи забезпечення національної безпеки.

Метою статті є аналіз проблематики мілітаризації органів державної влади у системі забезпечення національної безпеки України. Для досягнення зазначеної мети перед дослідженням були поставлені такі завдання: вивчити передумови трансформації системи національної безпеки; проаналізувати сучасний стан системи національної безпеки; проаналізувати ефективність політики мілітаризації в системі органів державної влади.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні питання національної безпеки залишається найактуальнішим для України через повномасштабну агресію зі сторони рф проти нашої держави. Визначення категорії національної безпеки міститься і в доктринальному, і в нормативному полях, проте для найбільш повного розуміння, пропонуються надати синтез дефініцій. Тому під системою забезпечення національної безпеки слід розуміти державну організовану сукупність профільних суб'єктів: органів публічної адміністрації (органи місцевого самоврядування, державні органи, зокрема найвищі органи у трьох гілках влади: законодавчої, виконавчої та судової), громадських організацій та інших об'єднань, посадових осіб та окремих громадян, що об'єднуються за принципом спільної мети та завданнями задля захисту територіальної цілісності, суверенітету, національних інтересів, нормального функціонування всієї системи державного управління та розвитку держави у всіх сферах суспільного життя. Варто зазначити, що можлива реалізація

сучасної стратегії національної безпеки безпосередньо залежить від системного взаємозв'язку соціальних, політичних, економічних і оборонно-військових факторів [1]. Збройна агресія рф виявила велику кількість недоліків та застарілих підходів у системі національної безпеки, організованої у перші роки незалежності України. Одним із головних недоліків у такій системі є неготовність органів державної влади України до подібних подій, а також неефективна діяльність щодо недопущення поширення агресії на території України та її оборонно-військове стримування. До того ж, варто зазначити й інші причини, що нівелювали ефективність системи національної безпеки України крізь призму діяльності органів державної влади:

– система національної безпеки нашої держави була сформована за радянським принципом, тобто із залученням таких державних органів, що не притаманні для сучасного світу, а також застосування методів отримання інформації та застарілого радянського законодавства. Обізнаність про фундаментальність такої системи зі сторони інших держав, зокрема й рф, здійснила додатковий тиск на систему безпеки;

– організація всієї системи національної безпеки нашої держави формувалась за участю інших держав, як-от США, Франція, рф, Китай, Великобританія, зокрема під час Будапештського меморандуму про ліквідацію статусу ядерної держави. Такі домовленості, та як наслідок тиск зі сторони світових лідерів щодо виконання своїх зобов'язань зі сторони України, безпосередньо послабило систему національної безпеки і, фактично, позбавило реальних гарантій на особисту безпеку, дотримання територіальної цілісності та суверенітету;

– недооцінення загрози зі сторони сусідньої держави, як наслідок міражне очікування повної безпеки та контролю над територією і суверенітетом. Крім того, політична складова держави з набуття незалежності і до 2014 року нівелювала пріоритет для держави із забезпеченням національної безпеки, а розвивала таку систему лише з формальним показником. Знижувалась система національної безпеки й через хронічне недофінансування галузі, відсутність комплексних програм щодо підвищення ефективності та розвитку такої системи, проросійські кадри на ключових місцях оборонної системи та профільних органів державної влади та корупційні фактори діяльності публічної адміністрації;

– розбіжність у геополітичних поглядах вищого ешелону влади на розвиток програм дер-

жавного співробітництва у економічній, соціальній та міжнародній аренах. До того ж, підвищувалась розбіжність у поглядах населення, більшою мірою за принципом регіоналізації і територіальності. Частина східно-південних регіонів мала певну прихильність до взаємозв'язку у більшості державних галузей з РФ, а західні – з країнами ЄС. Саме це вплинуло й на загальну систему забезпечення національної безпеки, оскільки багатовекторність у виборі стратегії розвитку неминуче впливає на стале ефективне функціонування системи безпеки;

– некомпетентність органів державної влади або застаріла система аналізу та виявлення реальних загроз національній безпеці України. Додатково на профільні органи державної влади щодо забезпечення безпеки в державі здійснюється тиск від іноземних спецслужб для допущення критичних помилок та рішень у сфері державного управління щодо національної безпеки. Варто визнати доволі ефективну діяльність іноземних структур щодо спроби паралізування всієї системи забезпечення національної безпеки України, однак повністю контролювати безпеку в державі їм не вдалося, що надає органам державної влади можливість запобігти такій діяльності у майбутньому через різні методи, зокрема й мілітаризацію органів державної влади [2].

Зазначені причини значної втрати ефективності всієї системи забезпечення національної безпеки України є вагомими для підняття питання про реформування такої системи і створення нових заходів задля підвищення ефективності та розвитку системи національної безпеки. Проаналізувавши діяльність держави, можна дійти висновку, що з 2014 року здійснюється активна трансформація органів державної влади у секторі безпеки на силових структурах забезпечення національної безпеки, зокрема шляхом зростання військово-силового потенціалу, розширення компетенції, зростання кадрового ресурсу та загального підвищення рівня покладених на органи функцій держави. Одним із нових методів підвищення ефективності та ролі органів державної влади у забезпеченні національної безпеки став метод мілітаризації, що безумовно здійснив позитивний вплив на всю систему забезпечення національної безпеки в Україні. До того ж, саме процес мілітаризації органів державної влади, що розпочався після 2014 року надав додаткову можливість відсічі повномасштабній агресії зі сторони РФ вже у 2022 році.

Щодо дефініції категорії «мілітаризація», то найбільш повну можна знайти лише в доктрині

нальному аспекті, оскільки й нині її не визначено законодавчо, з погляду застосування цього методу в органах державної влади для підвищення рівня національної безпеки [3]. Під поняттям «мілітаризація» в органах державної влади слід розуміти поширення та розвиток військової культури та законів і дисципліни, зокрема й на цивільній сфері функціональної діяльності держави, економіку, діяльність профільних державних органів у секторі економічної безпеки, політики та соціуму загалом, що безпосередньо спрямовані на забезпечення національної безпеки та зростання оборонно-військового потенціалу держави.

До того ж, складним питанням залишається мілітаризація правоохоронних органів, що також беруть участь у забезпеченні національної безпеки держави. Складність полягає у тому, що правове регулювання діяльності і методів впливу зі сторони правоохоронних органів, на кшталт Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, органів прокуратури та навіть Служби безпеки України, доволі обмежене Конституцією України і профільними законами, особливо в контексті дотримання балансу між національними інтересами держави та правами і свободами громадян.

З юридичного погляду, обмеження чи звуження прав, свобод та законних інтересів, що передбачені Основним законом України можливо застосувати лише під час надзвичайного чи воєнного правових режимів. За такою правовою формулою, мілітаризація в таких органах набуває обмеженого характеру і можлива лише за умови чіткого дотримання прав, свобод та законних інтересів громадян. Однак, державний механізм знаходить оптимальні рішення щодо підвищення силового характеру захисту національної безпеки України, зокрема шляхом проведення додаткових практичних заходів для працівників, формування нової стратегії та підходів діяльності профільних органів державної влади, координація таких органів з Міністерством оборони України та безпосередньо зі Збройними силами України, трансформація застарілого законодавства, а також активна участь у координації з іноземними державами у рамках підвищення ефективності запобігання безпекових загроз державі. Отриманий досвід активно застосовується профільними органами під час забезпечення національної безпеки, особливо у тих регіонах, де така діяльність залишається вкрай важливою задля збереження державної політики, безпеки та правопорядку [4]. Варто звернути увагу на деяку розбіжність між мілітаризацією в розумінні підвищення силової організації

державних структур і ідеологією, що акцентується на абсолютній мілітаризації держави і пропонує піднесення військової культури загалом, а також збройної могутності.

Ідеологія мілітаризму була поширена у період середньовіччя та на початку минулого століття, до того ж, саме імперські утворення активно зверталися до подібної ідеології, нівелюючи інші підходи щодо збереження держави та забезпечення національної безпеки [5]. У сьогоденні така ідеологія трапляється зрідка, до того ж, в державах, що значно обмежені у міжнародній взаємодії з іншими державами, на кшталт КНДР.

Зараз Україна продовжує процес мілітаризації органів державної влади в аспекті забезпечення внутрішньої та зовнішньої національної безпеки за допомогою дотримання всіх правових регламентацій, розраховуючи на власний оборонно-військовий потенціал та оборонно-промисловий комплекс, постійно удосконалюючи Збройні сили України, війська особливого призначення, інші органи державної влади, як-от правоохоронні органи та навіть органи з цивільними функціями. Активно змінюються підходи щодо вектору захисту держави: якщо на початку незалежності Україна прагнула до статусу нейтральної держави, що не має намір брати участь у військових операціях чи належати до певного оборонно-військового блоку, та відмовилась від ядерного статусу, то вже зараз наша держава змінила бачення безпекової ситуації навколо себе і на постійній основі прагне стати членом НАТО та інших організацій, що мають на меті забезпечити національну безпеку своєї держави, а також інших членів організації [6]. Паралельно Україна повною мірою дотримується прагнення активно сприяти підтримці та зміцненню миру у світі, не допускати збройних конфліктів, підтримувати світовий правопорядок і безпеку, та активно брати участь у функціонуванні міжнародних урядових та неурядових організацій з метою належного забезпечення і відстоювання національних інтересів.

Головними функціями забезпечення національної безпеки під призвою процесу постійної мілітаризації органів державної влади залишаються:

– організація та постійна підтримка ефективного застосування безпекових сил та засобів щодо забезпечення безпеки в державі, що охоплює організацію та безперервне вдосконалення правового поля з метою розвитку та функціонування всієї системи національної безпеки; організацію державної структури та системи державних органів оборонно-військового характеру та постійне вдос-

коналення такої системи, зокрема й органами, що прямо не включенні в безпекову систему, розподіл функцій серед органів системи та спеціалізація на окрему функцію; підвищення кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення всієї системи, зокрема й запровадження змін в Державному бюджеті України на відповідний рік [7];

– чітка організація системи в забезпеченні національної безпеки, що охоплює створення загальної стратегії та планування відповідних силових заходів та завдань щодо забезпечення національної безпеки. Ґрунтовна перевірка кожного завдання у секторі національної безпеки, а також запровадження висококваліфікованого керівництва системою та всіма її елементами;

– заздалегідь продумані планові й оперативні зміни в процесі забезпечення національної безпеки, що охоплюють: розуміння національних інтересів їх пріоритетів та порядку їх реалізації; прогнозування, виявлення реальних загроз державі, аналіз причин допущення такої ситуації та потенційних наслідків таких загроз, оперативне запобігання й ліквідацію негативного впливу, дестабілізуючих елементів на національну безпеку; недопущення, обмеження та швидку деескалацію всіх можливих збройних конфліктів за участю України та інших держав, що можуть нести загрозу нашій державі, а також здійснення всіх необхідних заходів щодо мирного врегулювання конфліктів, а у разі неминучого збройного конфлікту – оперативна ліквідація наслідків для безпекової ситуації [8].

– трансформація підходу до визначення безпекової стратегії держави, зокрема активний перехід від нейтрального статусу до участі у відповідних міжнародних системах безпеки, як-от НАТО, що охоплює: виконання всіх необхідних вимог щодо повноправного членства в таких організаціях, активну роль в організації нових глобальних чи регіональних міжнародних систем забезпечення безпеки; організацію та активну роль у функціонуванні мультидержавних управлінських, виконавчих, політичних, соціально-економічних, оборонно-військових та інших профільних міжнародних органах, зокрема введення відповідних змін у нормативну складову забезпечення світового порядку та дотримання загального миру, координація оборонно-військових сил з іншими державами чи організаціями та постійне вдосконалення навичок оборони у взаємодії з іншими силовими структурами, зокрема шляхом проведення військових навчань [9].

Усі ці заходи є вкрай необхідними у розрізі мілітаризації органів державної влади, оскільки

безпосередньо підвищують обороноздатність системи національної безпеки.

Під час активної мілітаризації органів державної влади зростає ризик зловживання деякими повноваженнями зі сторони профільних суб'єктів. Зокрема, з історичного погляду, вже на початку Другої світової війни, інкорпорація західноукраїнських територій до складу СРСР постійно стояла поруч з активною радянізацією цих земель більшою мірою саме примусовими методами, а також зростання рівня режимних заходів у загальному розумінні процесу мілітаризації всього державного управління. За допомогою агресивних заходів мілітаризації органів державної влади практично нівелювались всі можливі права та свободи громадян, порушувався передбачений законодавчий порядок діяльності органів публічної адміністрації, що максимально негативно вплинуло на розвиток громадянського суспільства [10]. Отож, для сучасних держав надзвичайно важливо дотримуватись принципу балансу між процесами мілітаризації та передбаченими правами і свободами громадян, особливо в період воєнного стану.

Висновки. Отже, основну роль зниження ефективності системи національної безпеки зіграла агресивна діяльність РФ проти України, особливо в аспекті порушення нормальної діяльності профільних безпекових органів. Однак, наша держава самостійно створила замало запобіжних методів з метою недопущення впливу на національну безпеку. Нелогічна нормативна система забезпечення національної безпеки, застарілі, з погляду сучасних підходів до побудови системи безпеки, управлінські рішення, корумповані чинники – стали одними із головних передумов ослаблення безпекової ситуації. Проте, саме за допомогою процесу мілітаризації стає можливим здійснення нових заходів у системі органів державної влади щодо зростання рівня виконання покладених функцій у секторі безпеки. Розробка нової фундаментальної стратегії національної безпеки з акцентом на розширення компетенції органів державної влади у сфері забезпечення національної безпеки, створення системи взаємообміну інформацією серед органів та проведення додаткових навчальних заходів для профільних суб'єктів – це пріоритетні фактори для подальшого розвитку національної безпеки нашої держави.

Список літератури:

1. Блистів Т.І., Колесник В.Т., Пригунов П.Я., Карпова К.В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. Вип. № 4 (81). С. 13–26.
2. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Наєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ : Знання України, 2011. 299 с.
3. Лисецький Ю.М., Семенюк Ю.В., Павленко Д.Г. Аналіз чинників, що впливають на систему забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної війни. *Вісник воєнної розвідки*. 2020. № 60. С. 99–103.
4. Генрі Кіссінджер. Дипломатія. Київ : Вид. група КМБУКС, 2020. С. 864.
5. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ : НІСД, 2010. С. 288
6. Ліпкан В.А. Національна безпека України : монографія. Київ : Кондор, 2013. С. 437.
7. Хилько О.Л. Теоретичні засади визначення загроз національній безпеці України та шляхи її забезпечення : автореф. дис. ... к. політ. н. : 23.00.01. Київ, 2004. С. 16.
8. Шипілова Л.М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України : автореф. дис. ... к. політ. н. : 21.01.01. Київ, 2007. С. 20.
9. Кондратьєв Я.Ю., Ліпкан В.А. Концепція національної безпеки України: теоретико-правові аспекти зарубіжного досвіду. Київ : Національна академія внутрішніх справ України, 2003. С. 20
10. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. С. 496.

Akimov A.V. MILITARIZATION OF PUBLIC AUTHORITIES OF UKRAINE IN THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

Ensuring national security in our country remains an extremely relevant topic for the modern state administration system and the primary goal of activity for the entire society. The article examines the phenomenon of the national security system, its impact on the activities of the entire public administration and society, as well as the role of such a system in supporting the fundamental foundations of the state's functioning. It is worth noting that the possible implementation of a modern national security strategy in our country

directly depends on the systemic interrelation of several factors at once, namely: social, political, economic and defense-military. The process of militarization in state authorities acquires a limited character and is possible only with clear observance of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens. The study draws attention to maintaining a balance between state interests and the rights and freedoms of citizens, including in conditions of martial law. The state mechanism must constantly find optimal solutions to increase the force nature of the protection of Ukraine's national security, in particular by conducting additional practical measures for employees, forming a new strategy and approaches to the activities of specialized state authorities. The article analyzes the impact of innovative measures on the process of militarization of state authorities. In addition, the article examines the issue of the connection between the process of militarization of state authorities and other factors, in particular socio-economic and defense-military. One of the main reasons for the ineffective national security system is the unpreparedness of the state authorities of Ukraine for armed conflicts, as well as ineffective activities to prevent the spread of aggression on the territory of Ukraine and its defense and military deterrence. The article proposes additional measures to increase the level of the national security system of Ukraine in state authorities, in particular, the implementation of additional measures for the personnel resources of specialized bodies, updating legislation and other extremely important measures.

Key words: state administration, national security system, militarization, state authorities, threat.